

НЕОБХІДНІСТЬ СТРАХУВАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ ДЛЯ БАНКІВ

THE NECESSITY OF CREDIT RISKS INSURANCE FOR BANKS

**Світлана
Полежаєва**
магістр
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет імені
Вадима Гетьмана»

**Svitlana
Poliezhaieva**
master
SHEI «Kyiv
National Economic
University named
after Vadym
Hetman»

У статті досліджено поняття страхування кредитних ризиків, запропоноване різними авторами, та його необхідність у діяльності банків. Автором узагальнено визначення поняття страхування кредитних ризиків. Проаналізовано складові страхування кредитних ризиків окремо по страхуванню кредитів та страхуванню відповідальності позичальника за непогашення позичених коштів.

The article explores the concept of credit risks insurance proposed by different authors, and its necessity for banks' activity. The author summarizes the definition of credit risks insurance. The components of credit risks insurance are analyzed separately for credit insurance and borrower's liability insurance for the default on borrowings.

The article studies the experience of banking services fulfillment in terms of the policy of insurance services consumer protection in Ukraine. The use of credit risks-management method and its procedural aspects have been researched. The possibilities to apply collection agencies to work with problem debts in Ukrainian banking sector have been considered. The way to attract the guarantor of success banking outside has been presented. It provides the interaction «insurance company - bank».

The features of credit risks insurance to increase clients' confidence to banks are introduced. The unity of approaches to specific conditions for credit insurance is shown in terms of foreign and native insurance practice. The cooperation between banks and insurance companies is introduced and the reasonability to apply credit risks insurance in credit operations is recommended to financial sector in Ukraine.

The article emphasizes the importance of credit risks insurance as the means to stabilize the banking system as a whole, certain banks, the financial system and economic development of Ukraine.

Ключові слова: кредит, банки, страхові компанії, кредитор, позичальник, кредитний ризик, страхування кредитів, страхування відповідальності позичальника за непогашення позичених коштів.

Key words: credit, banks, insurance companies, lender, borrower, credit risk, credit insurance, borrower's liability insurance for the default on borrowings.

Постановка проблеми. Банківській діяльності залежно від виду здійснюваних операцій завжди притаманні різноманітні фінансові ризики: кредитні, інвестиційні, валютні, депозитні тощо. У сучасних

умовах ринкових відносин важливим завданням є забезпечення стабільності та ефективності діяльності банків, створення дієвої системи їх захисту від впливу можливих негативних факторів.

Незадовільний фінансовий стан комерційних банків створює потенційну загрозу економічній безпеці держави. Це обумовлює об'єктивну необхідність вивчення та аналізу кредитного ризику, для того щоб банки могли надавати як короткострокові, так і довгострокові кредити, а гарантом їх діяльності могли виступати страхові компанії-партнери.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Окремі напрями проблематики дослідження знайшли відображення у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: Ванца О.В., Гарської Т.П., Каракулової І.С., Кондрата І.Ю., Черкасової О.В., Шандри Я.Р. та інших. Ученими досліджувалися теоретико-методологічні аспекти та практика страхування кредитних ризиків банків. Водночас питання сутності кредитного ризику та складових страхування кредитних ризиків у колі наукових інтересів українських дослідників майже не перебували.

Формулювання цілей статті. Ціль статті полягає у конкретизації сутності страхування кредитного ризику, а також у здійсненні порівняльної характеристики складових страхування кредитних ризиків окремо по страхуванню кредитів та страхуванню відповідальності позичальника за непогашення позичених коштів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У силу специфіки своєї діяльності банки як фінансово-кредитні установи займаються наданням кредитів фізичним та юридичним особам, відкривають депозитні рахунки, здійснюють розрахунково-касове обслуговування клієнтів, валютні операції, операції з цінними паперами тощо. Враховуючи те, що вище зазначені операції банки проводять із залученими коштами, надійність здійснення таких операцій повинна бути на достатньо високому рівні. Тобто, потрібна гарантія ведення банківської діяльності для мінімізації ризиків.

З одного боку, банки створюють резерви під кредитні ризики з метою підвищення надійності своїх зобов'язань. З іншого боку, формування

таких резервів не завжди приносить необхідний результат. Використання методу управління кредитними ризиками «створення резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків» полягає в акумуляції частини коштів, які надалі використовуються для компенсації неповернених кредитів. Таким чином, резерв під кредитні ризики виступає захистом вкладників, кредиторів та акціонерів банку, а також резерви підвищують надійність і стабільність банківської системи в цілому [1].

У сучасних реаліях економіки, банки змушені звертатись до колекторських компаній для роботи з проблемною заборгованістю. Більше того, банки по можливості створюють внутрішні колекторські підрозділи. В Україні поки що немає закону «Про колекторську діяльність», тому діяльність колекторів регламентується Конституцією України, Цивільним Кодексом України, Кримінальним Кодексом України, а також іншими нормативно-правовими актами. Але незважаючи на наявність колекторів, виникає об'єктивна необхідність залучення гаранта успішності банківської діяльності ззовні. Таким гарантом виступають страхові компанії, а банк є їх агентом. Інакше кажучи, у взаємодії «страхова компанія - банк» банк надає клієнту кредитний договір, а страхова компанія – договір страхування. У даній взаємодії має місце страхування відповідальності позичальника, а також страхування майна, що є об'єктом застави. Це надає можливість банкам уникнути вірогідних кредитних ризиків там, де формування резервів може бути неефективним. Тобто, якщо заборгованість клієнта визнається безнадійною і фактично відсутні шанси її повернути, має місце страховий захист. Страхова компанія як гарант повертає банку заборговані позичальником кошти. Це уможлиблює ведення стабільної діяльності банку, за якої останні мають високий рівень ліквідності і здатні вчасно повертати депозити вкладникам та проводити розрахунки.

Оскільки розвиток кредитних відносин в ринкових умовах (конкуренції, нестійкої кон'юнктури і політичної ситуації), спричинив формування різних систем запобіжних заходів, розглянемо більш детально особливості страхування кредитних ризиків.

Одним з найбільш поширених ризиків у фінансово-господарській діяльності банків є кредитний ризик, пов'язаний з можливістю невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань перед банком, іншими кредиторами чи інвесторами у результаті виникнення ризику неплатежу або його неплатоспроможності, який формується у процесі кредитування.

Зарубіжна страхова практика засвідчує єдність підходів до визначення умов щодо страхування кредитів. Так, у польському Законі «Про страхову діяльність» страхування кредитів виокремлено у самостійний вид страхування майна. Німецьке та російське законодавство страхування неповернення позичених коштів відносить до страхування відповідальності. У відповідності до статті 6 Закону України «Про страхування», страхування кредитів, у тому числі страхування відповідальності за непогашення кредитів, виділяється в окремий вид страхування майна [2].

Страхування кредитних ризиків в цілому розглядається як комплекс страхових послуг, які забезпечують страховий захист майнових інтересів кредиторів, пов'язаних з існуванням ризику неповернення кредиту внаслідок неплатоспроможності позичальника. Страхування кредитних ризиків включає страхування кредитів та страхування відповідальності позичальника за непогашення позичених коштів. У даному контексті розглянемо визначення поняття «страхування кредитних ризиків», запропоноване різними авторами, та спробуємо сформулювати власне.

Вовчак О.Д. вважає, що суть страхування кредитних ризиків полягає у зменшенні або усуненні кредитного ризику. Він поширюється тільки на споживчий кредит, тобто на придбання товарів довгострокового користування [4].

Марценюк О.В. визначає страхування кредитних ризиків як господарський механізм, мета якого - задовольнити випадкові оцінювані майнові потреби, які виникають з ризику неповернення кредиту, перерозподіливши втрати між суб'єктами кредитно-страхових відносин [10].

На думку Заруби О.Д., страхування кредитних ризиків – це страхування ризику неплатежу, ризику настання відповідальності позичальника – юридичної особи за неповернення кредиту, а також ризику непогашення кредиту, що проводиться з метою захисту кредитно-фінансової сфери діяльності юридичних осіб. Це відносно новий вид страхування, який почав розвиватися з розвитком споживчого кредиту в країнах з ринковою економікою, де населення купує будинки, автомобілі, товари тривалого користування з розстрочкою платежу [11].

Автори Л.Бубляс та Н.Матвеева страхування кредитних ризиків називають одним із способів забезпечення виконання зобов'язань, які активно застосовуються в процесі здійснення кредитних операцій, виникнення якого було пов'язане зі значним зростанням обсягів виданих банками кредитів [12].

Отже, враховуючи наведені вище визначення, на нашу думку, страхування кредитних ризиків передбачає відшкодування страховою компанією кредитору коштів у разі невиконання позичальником зобов'язань за кредитом. Тобто, страхування кредитних ризиків спрямоване на захист інтересів кредитора в ситуаціях неплатоспроможності позичальника або неповернення ним боргу з інших причин.

Отже, як бачимо з таблиці 1, кожна складова страхування кредитних ризиків має свої особливості. Так, суб'єктом страхування при страхуванні кредитів є банк, який уклав зі страховиком договір страхування кредиту, та який у встановленому законодавством України порядку здійснює кредитування на умовах, встановлених кредитним договором. При страхуванні відповідальності за непогашення кредиту суб'єктом страхування виступає позичальник.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика складових страхування кредитних ризиків

Ознака	Страхування кредитів	Страхування відповідальності позичальника за непогашення позичених коштів
1. Суб'єкт страхування	Кредитор (банк)	Кредитоотримувач (позичальник)
2. Об'єкт страхування	Відповідальність перед кредитором позичальників (фізичних та юридичних осіб) за своєчасне і в повному обсязі згідно з умовами договору погашення кредитів, а також процентної ставки за користування кредитом протягом терміну, зазначеного в договорі страхування	Відповідальність боржника перед кредитором (банком), який видав кошти в кредит, за погашення кредиту (або кредиту і відсотків по кредиту) в повному обсязі та в зазначений у договорі кредитування термін
3. Страховий ризик	Неповернення кредитів банку, що пов'язане з невиконанням (неналежним виконанням) позичальником своїх обов'язків, передбачених кредитним договором між позичальником та банком	Непогашення або неповне погашення позичальником кредиту та відсотків по кредиту в зазначений у договорі кредитування термін
4. Страхові випадки	Збитки банку у результаті невиконання (неналежного виконання) позичальником своїх обов'язків, передбачених кредитним договором, а саме: неповернення (або часткове повернення) позичальником кредиту у встановлені кредитним договором терміни та невиплата ним у повному обсязі й в установлені кредитним договором терміни погашення відсотків, невиконання інших обов'язків, передбачених кредитним договором	Неспроможність позичальника виконати умови кредитного договору вчасно та в повному обсязі, тобто повністю погасити кредит та відсотки по кредиту в зазначений у договорі кредитування термін
5. Страхова сума	Встановлюється у межах суми кредиту та відсотків за користування кредитом	Встановлюється у межах суми кредиту та відсотків за користування кредитом
6. Термін страхування	Визначається на період дії кредитного договору	Визначається на період дії кредитного договору
7. Страховий тариф	Встановлюється в залежності від страхової суми, терміну страхування, а також залежно від конкретних умов договору страхування (розміру франшизи, встановлення обмежень щодо страхових ризиків) та ступеня ризику (характеру діяльності позичальника, його кредитоспроможності, строку кредитування, наявності та форми забезпечення зобов'язань за кредитним договором, цільового призначення кредиту та інших умов, що мають істотне значення для оцінки страхового ризику).	Визначається з урахуванням характеру діяльності позичальника, виду його діяльності, особливостей договору, що страхується, наявності заставного майна позичальника та інших суттєвих факторів в кожному конкретному випадку
8. Виплата страхового відшкодування	Страховик з'ясовує обставини страхового випадку, складає страховий акт, розраховує та робить виплату страхового відшкодування відповідно до укладеного договору страхування.	Страховик проводить експертизу, за результатами якої складає страховий акт, протягом встановленого періоду виплачується страхове відшкодування.

* складено автором за даними [3, 5, 6, 8]

Об'єктом страхування при страхуванні кредитів є майнові інтереси, пов'язані з матеріальними збитками, завданими банку внаслідок невиконання (або неналежного виконання) позичальником своїх обов'язків, передбачених кредитним договором між позичальником та кредитором. Об'єктом страхування при страхуванні відповідальності за непогашення кредиту є відповідальність боржника перед кредитором (банком), який видав кошти в кредит, за погашення кредиту.

Страховим ризиком в обох випадках фактично виступає неповернення кредитів банку, що пов'язане з невиконанням (неналежним виконанням) позичальником своїх обов'язків, передбачених кредитним договором між позичальником та кредитором.

Страховими випадками при страхуванні кредитів є збитки банку у результаті невиконання (неналежного виконання) позичальником своїх обов'язків, передбачених кредитним договором. При страхуванні відповідальності за непогашення кредиту страховими випадком є неспроможність позичальника виконати умови кредитного договору вчасно та в повному обсязі.

Страхова сума при страхуванні кредитних ризиків встановлюється у межах суми кредиту та відсотків за користування кредитом.

Термін страхування в обох випадках визначається на період дії кредитного договору.

Страховий тариф при страхуванні кредитів встановлюється в залежності від страхової суми, терміну страхування, а також залежно від конкретних умов договору страхування та ступеня ризику. При страхуванні відповідальності за непогашення кредиту страховий тариф визначається з урахуванням характеру діяльності позичальника, виду його діяльності, особливостей договору, що страхується, наявності заставного майна позичальника та інших суттєвих факторів в кожному конкретному випадку.

У цілому, при страхуванні кредитних ризиків виплата страхового відшкодування проводиться на підставі таких документів:

- договору страхування;
- кредитного договору;
- копій листування між страхувальником та позичальником, що стосується даного страхового випадку (якщо таке листування має місце);
- підтвердження суми заборгованості позичальника перед банком відповідно до даних позичкового рахунку позичальника;
- паспорту й довідки про присвоєння ідентифікаційного номера позичальника;
- інших документів, наявність яких, на погляд страхувальника, дає змогу встановити розмір страхового відшкодування за конкретним кредитним договором.

Таким чином, оцінюючи ситуацію в банківській сфері, наявність у ній факторів, які породжують значне число кредитних ризиків у банківській діяльності, необхідність забезпечення стабільності у функціонуванні банківської системи держави, а через неї – стабільності у фінансовій системі, можна зробити узагальнений висновок про необхідність страхування кредитних ризиків. Це важливий засіб забезпечення стабільності банківської системи загалом, конкретних банків, фінансової системи та економічного розвитку України.

ВИСНОВКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз чинного українського досвіду щодо страхування кредитних ризиків вказує на те, що його застосування є доцільним на вітчизняному ринку страхових послуг. Крім того, виникає перспектива подальшого, більш глибокого дослідження автором механізму складових страхування кредитного ризику, а саме: страхування кредитів та страхування відповідальності позичальника за непогашення позичених коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку. Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2009. – 280 с.
2. Закон України «Про страхування» від 4 жовтня 2001 р. №2745-III.

3. Нові вектори розвитку страхового ринку України: монографія/кер.авт. кол.д-р екон.наук, проф.О.В.Козьменко. – Суми: Університетська книга, 2012. – 316 с.

4. Вовчак О.Д. Страхування: навч. посіб./О.Д.Вовчак. – Львів, 2006. – 480 с.

5. Страхування: підручник/за ред.В.Д.Базилевича. – К.: Знання, 2008. – 1019 с.

6. Стеля В.В. Кредитное страхование: современная стратегия банковского кредитного риск-менеджмента/ В.В. Стеля // Банковские услуги. – 2006. - №2 – С.10-16.

7. Страхование: экономика, организация, управление: учебник: т.2 / под. ред.Г.В.Черновой. – М.: Экономика, 2010. – 671 с.

8. Алиев Б.Х. Страхование: учебник/ Б.Х.Алиев, Ю.М.Махдиева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 415 с.

9. Волховський І. Завдання колекторської компанії – налагодити такі взаємини з банком, щоб ставши клієнтом, він залишився ним назавжди / І.Волховський // Дзеркало тижня. - №8 (867) [1-7 берез.2008]. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/2000/2675/62189>.

10. Марценюк О.В. Страхування кредитних ризиків/ Вінницький державний аграрний університет// Наукова конференція, 2010р.

11. Заруба О.Д. Страхова справа: Підручник. — К.: Т-во «Знання»; КОО, 2008. — 321 с.

12. Л.Бубляс, Н.Матвеева. Страхування кредитних ризиків в Україні/ ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»/ Тези Інтернет-конференції 12-13 грудня 2013 рік.

13. Бородюк О. Як удосконалити управління банківськими ризиками/ О.Бородюк // Незалежний аудитор. № 9 (32) [вересень 2014].

kol.d-r ekon.nauk, prof.O.V.Kozmenko. – Sumy: Universytetska knyha, 2012. – 316 s.

4. Vovchak O.D. Strakhuvannia: navch.posib./O.D.Vovchak. – Lviv, 2006. – 480s.

5. Strakhuvannia: pidruchnyk/za red.V.D.Bazylevycha. – K.:Znannia, 2008. – 1019 s.

6. Stelia V.V. Kredytnoestrakhovanye: sovremennaia stratehiya bankovskoho kredytnoho rysk-menedzhmenta/ V.V. Stelia // Bankovskye usluhy. – 2006. - №2 – S.10-16.

7. Strakhovanye: ekonomyka, orhanyzatsyia, upravlenye: uchebnyk: t.2 / pod.red.H.V.Chernovoi. – M.: Ekonomyka, 2010. – 671 s.

8. Alyev B.Kh. Strakhovanye: uchebnyk/ B.Kh.Alyev, Iu.M.Makhdyeva. – M.: YuNYTY-DANA, 2011. – 415 s.

9. Volkhovskiy I. Zavdannia kolektorskoj kompanii – nalahodyty taki vzaiemyny z bankom, shchob stavshy kliientom, vin zalyshyvsia nym nazavzhdy / I.Volkhovskiy // Dzerkalo tyzhnia. - №8 (867)

10. Martseniuk O.V. Strakhuvannia kredytnykh ryzykiv/ Vinnytskyi derzhavnyi ahrarnyi universytet// Naukova konferentsiia, 2010r.

11. Zaruba O.D. Strakhova sprava: Pidruchnyk. — K.: T-vo «Znannia»; KOO, 2008. — 321 s.

12. L.Bublias, N.Matveieva. Strakhuvannia kredytnykh ryzykiv v Ukraini/ PVNZ «Khmelnitskyi ekonomichniy universytet»/ Tezy Internet-konferentsii 12-13 hrudnia 2013 rik.

13. Borodiuk O. Yak udoskonalyty upravlinnia bankivskymy ryzykamy/ O.Borodiuk // Nezalezhnyi audytor. № 9 (32) [veresen 2014].

REFERENCES

1. Prymostka L.O. Finansovyi menedzhment u banku. Navch. posibnyk. – K.:KNEU, 2009. – 280 s.

2. Zakon Ukrainy «Pro strakhuvannia» vid 4 zhovtnia 2001 r. №2745-III.

3. Novi vektory rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy: monohrafiia/ker.avt.